

Reffle Gyöngyi

**BANKÜGYVITELI
KIFEJEZÉSEK
ÉS TERMINUSOK
KONTRASZTÍV ELEMZÉSE**

Önigazgatású társadalmi berendezésünk nemcsak a társadalmi-politikai keretben újított, hozott létre új rendszert, új valóságot, hanem egyfajta nyelvújító szerepet is kénytelen volt magára vállalni, mert az új fogalmak új nevet követeltek. Elnevezést, pontos meghatározást a viszonyok, a körülmények körülírását, nevénevezését.

Ahogy a társadalmi-közigazgatási területen, úgy a közgazdasági vonulatokban is megborzott több klasszikus viszony, felépítmény. A bank- és postaforgalomban is érezhető a megreformált konstrukció jelenléte, mind az ügyvitelben, mind az ügyviteli szókincsben, mivel ez utóbbi logikus következménye az előzőnek. Összetett probléma elé került nemcsak az új, fejlődő társadalom, hanem a hagyományaiban és hagyományával élő nyelv is. Kontrasztív terminológiával élve: mind a forrásnyelv (az adott esetben ezen a szerbhorvát nyelvet értjük), mind a célnyelv (dolgozatomban a magyar).

Feltehetően az új fogalmak megnevezése, tehát az első fázis volt a nehezebb, de nem volt sokkal könnyebb az ezt követő folyamat sem — az elnevezés, az újdonság beilleszkedése specifikus társadalmi keretünkbe, mert soknemzetiségű társadalmi valóságunk új követelménnyel jelentkezik: a más nyelvekben sem élő, létező fogalmak fordítása elkerülhetetlen.

Lapozgatva a szakszótárakat, a csak e problémakörre összpontosuló kézikönyveket és tanulmányokat, nyilvánvalóvá vált az a tény, hogy az alapfogalmak és elnevezések nem változtak (ami az ügyvitelt illeti), mert mint ahogy a jog esetében a római jog rányomta bélyegét az évezredekre terjedő jövőre a maga törvényesített, szinte megkövült terminológiáját, felépítményt alakított ki az utókor számára, úgy a pénzügyi — gazdasági — ügyviteli szótárban sem újkeletű a szóállomány.

Például a banknyelv mint szaknyelv Vajdaságban a XIX. század első felében kezd meghonosodni a bankok és takarékpénztárak létesítésével és működésével párhuzamban. Általánosan tekintve pedig Marx kapitális munkájában, a Tökében egységesül a terminológia.

Noha dolgozatom elsődleges célja a bankforgalom ügyviteli terminológiájának kontrasztív analízise (pontosabban megnevezve: az önigazgatói szókincs idevágó fejezetének tükrében), alapelképzelésemet kénytelen voltam bizonyos értelemben megkerülni, úgymond variációkat

adni ugyanarra a témára. Az ügyvitel megszervezési formája, az intézményesített formák elnevezése mutatkozott igen értékes kutatási anyagnak. Így került felszínre, a kényszerítő körülmények közrejátszásával egy könnyebben járható út: a szóban forgó intézmények elnevezési, megnevezési tárának analízise.

Mivel ez a terület több újdonságot, specifikumot tartalmaz és ígér, ezért több figyelmet szenteltem a mögöttük rejlő tartalomnak. A tárgykör megközelítésének alapszempontjai többrétűek. Analitikus munkám fázisai (vázlatosan) a következők:

- mennyire fedí a vizsgált terminusnál a megjelölés a fogalmat;
- milyen szövegkörnyezetben fordul elő az adott terminus;
- a nyelvi konstrukció hajlékonyságának vizsgálata (a fordítás folyamatában);
- szociokulturális felmérések az adott terminus kapcsán (létezik-e az adott intézmény a nyelvi közösségben);
- a vizsgált terminus esetleges határon túli szerepe (meghonosodása).

Előre szeretném jelezni, hogy dolgozatom hiányosan foglalkozik a nyelvhelyességi kérdésekkel, mivel a megközelítés, a vizsgálat módja csak egy lépés a nyelvhelyességi megoldások felé.

A nyersanyag, ahonnan a példákat merítettem, a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság 1977. január 7-én kiadott Hivatalos Lapja (Törvény a hitel- és bankrendszer alapjáról), a megjelenését váró ötnyelvű öngazgatási szógyűjtemény magyar változata, valamint Csetvei Mária gyűjtése, a banktevékenységben használatos kifejezések jegyzéke volt.

* * *

A banktevékenység rendszerként értelmezhető. Kerete a bankszervezet.

„A társult munka alap- és más szervezetei, az öngazgatási érdekközösségek és más társadalmi, jogi személyek — a társadalmi-politikai közösségek kivételével — a bankszervezetbe mint öngazgatási pénzszervezetbe társulhatnak.” (a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Hivatalos Lapjában a Hitel- és bankrendszer alapjairól szóló törvény 3. szakasza).

Az adott szakaszban két fordítási analógia fordul elő szókapcsolat, szóösszetétel formájában — az utótaggal, a *szervezettel* meghatározott, pontosabban definiált intézmény: a bankszervezet és a pénzszervezet. A pénzszervezet jelen esetben közelebb meghatározója (sőt még azt is lehet állítani, hogy feltételezett szinonimája) a bankszervezetnek.

A bankszervezetnek és pénzszervezetnek közelebről megfogalmazott értelmezését sajnos nem találtam meg, de a megnevezések önmagukért beszélnek, sőt a két terminus egymásra utal (és némi átfedés is érezhető itt), ugyanis a *bankszervezet* önmagában foglalja a tény, hogy ez az a típusa a szervezeteknek, amely pénzügyletekkel foglalkozik, míg

a pénzszervezet kifejezés, mint közgazdasági fogalom, arra mutat, hogy e terminusnak leggyakrabban elfogadott kerete a bankszervezet. De még a bankszervezet egyértelműen csak egyfajta konstrukciót tartalmaz magában, addig a pénzszervezet a banküggyvitelhez hasonlóan működő és felhatalmazott egyéb pénzszervezeteket is feltételez, pl. postai takarékpénztárt.

Ha a szerbhorvát—magyar viszonylatban (főként fordítási síkon) gondolkozunk és kutatunk, kitűnik, hogy a fogalmak és a fogalmak fordítási megoldásai egyformán fedik a tartalmat.

Áttérek a *bankrendszerre*.

Az első példához hasonlóan itt sem beszélhetünk újkeletű szóról. Ugyanúgy adekvát módon fedi a szó aényt, mint az előző (a bankszervezet) azt aényt, amelynek történelme van.

A törvényt lapozgatva arra a meggyőződésre jutottam, hogy a *bankrendszer* kifejezés, megfogalmazás szélesebb hatókörű a Magyarországon elfogadott terminusnál, mivel nálunk pont az öngazgatói jogokkal és kötelezettségekkel élve többet fogad magába a kifejezés és szinte önálló jelentéstartalommal él, amely maga után vonja a bankkonstrukción értett főbb törvényszerű és törvénytájtálta mozzanatokát.

* * *

A fordítás folyamatában szinte törvényszerűen ismétlődik meg a kérdés: melyek azok a kritériumok, amelyek alapján biztosak lehetünk fordításunk helyességében?

A fordítandó anyag, a bázis alapos ismerete magába foglalja a feleletet is, de a kételkedések, a bizonytalanságok, a megkérdőjelezett megoldások jelenlétét sem zárja ki.

Munkám analitikus része ugyancsak ezzel a kísérő kérdőjellel találkozott természetesen közvetett úton, mivel a kétely és a bizonyosság között munkámat megelőzően a fordítónak kellett választania. Ez a tény azonban semmiképpen sem lehet válasz, még kevésbé pedig ok, hogy megkerüljük a törvényt és a törvény tanulmányozását. Dolgozatom jellege megköveteli a bankok hovatartozásának, pontos mibenlétének ismeretét. Tehát a bankok fajtái a törvény értelmében a következőképpen oszlanak meg:

„Belső bankba való társulásról a termelési és forgalmi folyamattal, illetőleg a gazdálkodási és jövedelemszerzési folyamattal összekapcsolt társult munka, alap- és más szervezetek öngazgatási érdekközösségek és más társadalmi-jogi személyek, valamint a kötelékükbe tartozó alapközösségek és más egységek döntenek.

A munka- és eszköztársítás során a belső bank feladatkörének lehetőségeit és kereteit meghaladó széles körű szükségletek kielégítéséből társult munka; alap- és más szervezetei, az öngazgatási érdekközösségek, a belső bankok és más társadalmi jogi személyek általános bankba mint olyan bankszervezetbe társulnak, amely mindenfajta bankügyleteket lebonyolíthat.

Az általános bank tagjai döntenek az általános banknak társult bankba való társulásáról, amelynek célja az általános bank kereteit és

lehetőségeit meghaladó fejlesztési tervek, folyó tevékenységi programok és társadalmi-politikai közösségek terveinek végrehajtása végett vállalt kötelezettségek megvalósítására, illetőleg teljesítésére irányuló munka- és eszköztársítás, valamint meghatározott közös érdekű bankügyletek lebonyolítása.”

Ebből a kontextusból ragadnám ki a legjellegzetesebb példát, az *osnovna banka* megjelölést, amely a bankházak cégabláján, az út menti reklámpannókon vagy irányjelzőkön és útmutatókon *alapbank*-ként szerepel, tehát az összetett szerbhorvát forráselnevezés tükörfordításként került be a köztudatba. Amennyiben nem ismerjük a jelzett fogalom (megnevezés) tartalmi hátterét, elfogadhatónak tűnik számunkra a fordítási megoldás, nem is tudván, hogy ezzel a megjelöléssel degradáltuk az adott intézmény jelentőségét, szerepét szűkítettük, és szinte a bankrendszeri hierarchia legalacsonyabb fokára helyeztük. Sejtelmünk sincs arról, hogy a sokáig jóváhagyott „*alapbank*” kifejezés olyan bankkonstrukciót fed, amely jelen esetben hazánkban az ügyviteli, pénzügyi forgalmak legszabadabb, legsokrétűbb lebonyolítójának típusa. Tehát vállalatokkal, polgárokkal köt üzletet, kül- és belkereskedelmi forgalmat bonyolít le, míg pl. a társult bank, a belső bank, a beruházási bank stb. csak egy meghatározott területen működik: jogi határai kötöttek.

E szerint nagyon logikus és funkcionális volt a nyelvművelők azon érvelése, hogy az *alapbank* helyett általános bankot mondjunk, írjunk és értsünk. Mert az eset annak a szituációnak a konkrét példája, amikor a kifejezés formailag megfelel az eredeti elnevezésnek, sőt a nyelvhajlékonyság strukturálisan is alátámasztja a fordító elképzelését, de a tartalom struktúrája, a valóságviszony nem azonos a célnyelv produktivitásával és alapvetően más kifejezést követel.

A hitel- és bankrendszer alapjairól szóló törvény 114. szakasza értelmében az általános bank definíciója a következő:

„Az általános bank olyan öngazgatási pénzszervezet, amelybe a társult munka, alap- és más szervezetei öngazgatási érdekközösségek, belső bankok és más társadalmi, jogi személyek közös érdekeik megvalósítása és a pénzeszközök tevékenységük végzésére, bővítésre és fejlesztésre való biztosítása és más közös érdekek megvalósítása céljából, valamint pénz-, hitel- és bankügyletek lebonyolítására munkát és eszközöket társítanak.”

E szerint az általános bank a törvényben előírt feltételekkel mindenfajta bankügyleteket lebonyolíthat. Tehát az általánosan elfogadott és használt *alapbank* elnevezésű negálja a „mindenfajta” jelzöt és egyértelműen helytelen vágányra tereli a kontextusban tájékozódót.

* * *

Előző fejtegetéseim rokonpéldája lehet: az *osnovna škola*, amely a magyarban a korábbiakban *elemi iskola* címen szerepelt, jelenleg az *általános iskola* megfogalmazást fogadja el a hivatalos köznyelvi norma.

Míg a szerbhorvát nyelvben az *osnovna* jelző az értelmezés szintjén szélesebb teret enged az anyanyelvén gondolkodó egyénnek és szabadabb elbírálást a válogatás, az értelemfedés gradációjában a fordítónak, addig

ugyanaz a jelző a magyarban kizár minden ilyenfajta lehetőséget, és egyetlen vagylagosságra szűkíti a határokat; mégpedig az *elemi* vagy az *alap* jelzők választása közé.

Láttuk a szerbhorvát nyelvben az *osnovna banka* a legsokrétűbb ügyviteli formációk hordozója, ugyanúgy, mint az oktatásban, az iskolarendszerben az *osnovna škola*. Míg oktatásügyi szókinccsünk egyértelműen elfogadja, sőt ajánlatosnak tartja az *általános iskola* elnevezést, addig az *általános bank* megnevezése körül még mindig folynak viták, hallhatók megjegyzések.

Ha szemantikai analógrendszerrel állítanánk fel és egymás mellé helyeznénk a két példát, egyértelmű lenne az *általános bank* terminus helyessége.

Számos bizonyítást nyert már a kontrasztív kutatások eredményeként, hogy szóösszetételekben, jelzős szerkezetekben nem tarthatjuk magunkat a többször jónak hangzó „szó szerinti” fordítás törvényeihez, mert a forrásnyelv és a célnyelv flexibilitása sohasem egyenlő.

Ezzel kapcsolatban hivatkoznék egy tanulmányra, amelyben pontos, hiteles választ kapjuk a fent említett kérdéseknek. A tanulmány az *oktatás* és *képzés* kifejezések szerbhorvát, illetve magyar használatbeli vonalait taglalja, rávilágítva arra az igazságra, hogy egy-egy megjelölés, habár mindkét nyelvben egyenrangúan él, más-más jelentéshordozóvá válik az adott szituációtól függően.

A két terminus (oktatás, képzés) funkcióbeli különbséget nem jelöl, mert mindkettő a szakemberképzés szerepét vállalja, csak hogy a magyar nyelvben a képzés a gyakorlati dolgok elsajátítását jelzi, az oktatás pedig az elméletieket. A szerbhorvát nyelv ilyen éles határt a két jelölés között nem von. (Mikes—Vlahović: Prevođenje nekih izraza i termina iz oblasti vaspitanja i obrazovanja.)

Az említett tanulmányt támpontnak tekintem megokolásom bizonyítására, amely szerint nem mindegy, hogy a magyarban *alap* vagy *általános* jelzővel látjuk el bankrendszerünk legösszetettebb funkciójú típusát.

Szociokulturális múltja az említett elnevezésnek nincs. Mivel a vizsgált terminus öngazgatású társadalmunk valóság részét tükrözi, ezért felépítése egyértelműen egyediséget, specifikus tartalmat hordoz, amely a szomszédos Magyarországon nem ismeretes, nem honos.

A Jugoszláviában élő magyar anyanyelvűek köztudatában, tehát egy új, áttételesen született fogalom szerepel, amely az elfogadás fázisában a szinte törvényszerű polemikusságot járja és mint minden neologizmus a pro és contra érvek káoszában érlelődik.

A belső bank (unutrašnja banka) és a társult bank (udružena banka) fordítási megoldása a világos, egyvonalban haladó szerkezetek képlete, egy teljesen harmadik vonulatot képvisel. A laikus számára a szövegkeretben tökéletes illúzióként hat a megértés fázisa, mivel itt a fogalomalkotás valahogy egybe akar hangolódni az újító tudattal (fogalom- és szóújítással), viszont az újítás tudata nem ér el a megértés, a felfogás és az elfogadás tudatáig.

A belső bank (unutrašnja banka) tükörfordítás, de úgy tűnik elfogadható alapon lett maradandó érvényű kifejezés, mint egy mellék-

név és egy főnév összetételének együttes eredménye. Csakhogy az elnevezés megtevészthető is lehet — érthetjük rajta egy országon belül működő, kimondottan belső pénzforgalmat lebonyolító bank fogalmát is. Valahogy hasonlóan a bel- és külkereskedelmi bank analógiájához, mert a magyarban a *belső* — mint állandósult melléknév — nem határoz meg egyebet a belül levőnél. Tehát inkább helyhatározó jelleget visel magán, mint a tulajdonság meghatározását, ugyanúgy a *társult bank* kifejezésnél is, ahol a *társul* tárgyatlan igéből képezünk szóalkotó egyiséget, igei melléknévet és kapcsoljuk a meghatározandó főnévhez. Lehet, hogy túlzásként hangzik, de véleményem szerint ez a fajta konstrukció inkább a megszemélyesítés alapján halad (a magyar nyelvben) a meghatározás vetületében. A *társult bank* legközelebbi rokonpéldája a *társult munka*, amely ugyancsak furcsán hangzik, és a kívülállók logikájában valószínűleg többször is megfogon a kérdés: mi is az?

A magyar nyelv logikája ugyanis a *társul* igéhez élő személyek cselekvését fűzi (a munkások társulnak, a kisiparosok társulnak, a földművesek... stb.). Elvont fogalom, mint pl. a *munka*, nehézkesen hangzik a *társul* igéből képzett jelzős szerkezetben. A törvény megfogalmazásánál az öngazgatás bevezetésével (tehát 1951-től) egészen sajátos szövegfelepítés alakult ki, amit jóformán csak az öngazgatói társadalomban élő polgárok értenek meg, a kívülállók számára csak sejtet valamit a szöveg, amit a tradicionális viszonyok biztosítanak, de az új konstrukciók megértése több tanulmányozást, több elmélyülést követel. A Társadalmi Könyvviteli Szolgálat mint intézmény ugyancsak azoknak a példáknak a sorába tartozik, amelyek az öngazgatói társadalmi berendezés jellemző, egyedi összetevői. A név és az intézmény határon kívül nem ismert, ezért csak a hazai kiadványokban találkozhatunk ezzel a közgazdasági-közigazgatási elnevezéssel.

A *Služba društvenog knjigovodstva* birtokos szerkezetű kifejezés, a magyarban jelzős szerkezettel helyettesíthető: *Társadalmi Könyvviteli Szolgálat*. A fogalmat alkotó szavak sorrendje szabály szerint felbomlott a fordítás során és a szerbhorvát névösszetétel hangsúlyos összetevője a *služba* — *szolgálat* a magyar konstrukcióban az utolsó helyre került, az ábra pedig a következőképpen alakult:

1 2 3
sh. *Služba društvenog knjigovodstva*

2 3 1
m. *Társadalmi Könyvviteli Szolgálat*

A szórendi eltérés mellett a szerbhorvát megfelelőben a possesszi-vusi viszony a *szolgálat*-ot valaminek a *szolgálat*a címén konkretizálja; a magyar nyelv karakterizál és a *szolgálat* a célnyelvben már minősítést kap.

A szerkezet érdekessége, hogy eltérően az előző példák zömétől, diakronikus vizsgálatot is megenged.

A *szolgálat* az osztály és társadalmi különbségek múltjának tipikus kifejezése: a *szolgál* igéből képződött az *-at*, *(-et)*, képző segítségével.

A magyar nyelv többféle szolgálatot ismer pl.: kisipari szolgálat, javító szolgálat, katonai szolgálat stb. Ezek a fogalmak általában minősítőjelzővel összekapcsolt szerkezetben fordulnak elő.

Ez a törvényszerűség jutott kifejezésre az említett példában is azzal a korrekcióval, hogy itt a fordítás által megkettőzött, halmazott jelzős felépítmény képződött, mégpedig szokatlan jelentéshordozó egységet nyerve általa. A *könyvelési szolgálat, könyvviteli szolgálat* elfogadott terminus a közhasználatban, de a *társadalmi könyvviteli szolgálat* már az öngazgatás szótárának tartozéka.

* * *

A felsorolt példákból kiviláglik, hogy sok olyan neologizmus keletkezett a társadalmi-gazdasági változások közrejátszásával, amely nemcsak tartalmában új, hanem megszervezési, megjelölési felépítésében is újdonság, tekintve a nemzetiségi nyelvek grammatikai törvényeinek, hajlékonyságának szemszögéből.

Mert minden nyelvnek van egy bizonyos toleranciája, egy bizonyos határ, ameddig a célnyelv „elbírja” a forrásnyelv által sugallmazott fordítási megoldásokat. Így születnek az idegenszerű tükörfordítások, az érthetetlen kifejezések, a furcsaságok.

De ez a jelenség, ez a folyamat törvényszerű. A neologizmusok elfogadásának időszakában nemcsak a célnyelv küzd az újdonságokkal, forrong az újdonságok ellen, hanem a forrásnyelv is — talán még fájdalmasabban, még összetettebben. Hiszen az utóbbiban neologizmus-teremtő folyamat játszódik le.

Dolgozatom elején vázoltam vizsgálataim szempontjait, amelyek közé külön szakaszként iktattam be az analizált terminusok esetleges határon túli szerepét is.

Az öngazgatói bankügyviteli terminológia határon túli meghonosodásáról nem beszélhetünk. Még a munkásöngazgatás kifejezés sem nyert teljes polgárjogot, ezért sokszor a tolmácsok munkásönkormányzatnak fordítják, ahogyan azt a Kommunista Kiáltványban olvashatjuk.

Ez a sajtóságos terminológia jelenleg még csak a jugoszláviai magyar köznyelvben él, mert a fogalmak konkrét társadalmi berendezésünk tartalmi hordozói. Elfogadásuk a nyelv szellemében való átültetésük, csiszolásuk is kimondottan a mi feladatunk.

IRODALOM

Melanija Mikeš—Plemenka Vlahović: Prevodenje nekih izraza i termina iz oblasti vaspitanja i obrazovanja.

Mikes Melánia: A nyelvi ekvivalencia szociolingvisztikai kérdései (a Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei 1975/22).

Öngazgatási és egyéb társadalmi-politikai kifejezések szótára (Újvidék, 1979).

Csetvei Mária: A banknyelvben előforduló fordítási problémák.

A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Hivatalos Lapja. —
Törvény a hitel- és bankrendszer alapjairól, 1977. jan. 7.

REZIME

KONTRASTIVNA ANALIZA IZRAZA I TERMINA BANKOVNOG POSLOVANJA

Naša samoupravna društvena stvarnost nije donela novine samo u oblasti društveno-političke terminologije nego i u domenu bankovnog poslovanja. Osnovni pojmovi i njihovi nazivi nisu se doduše mnogo promenili, ali su nastale nove institucije na tom području koje je trebalo nazvati novim imenima. U ovom radu reč je o nazivima takvih institucija na srpskohrvatskom i mađarskom jeziku i prenošenju elemenata stvarnosti iz jednog jezika u drugi na manje ili više odgovarajući način.

SUMMARY

CONTRASTIVE ANALYSIS OF TERMS AND EXPRESSIONS IN BANK MANAGEMENT

The self-management has brought innovations in the terminology of bank management. The basic notions and their names have not changed much, but new institutions have appeared and they need new names. The aim of this paper has been to analyse some of these terms and to evaluate their equivalence from the point of transmitting the contents of the reality from Serbocroatian into Hungarian.